

Дюдя

Василь Королів-Старий

Тато Зайчик витер лапкою вуса, відклав набік шматочок капустиного качана й промовив, повернувшись до своїх зайченят, що гарнесенько посідали навколо нього на задніх лапках:

— Так-от, дітки. Ви тепер вже повиростали. Знаєте ви увесь наш заячий звичай, маєте прудкі, міцні ноги й теплі кожушки, на які так нарікали влітку. То правда — літом в них трошки парко, але ж зате нині, коли вже почалися холодні ночі та вранішні заморозки, вам буде саме добре. Ще за місяць кожушки поробляться більш пухкими, а тоді вже ви навіть не боятиметесь Дюді...

— А хто ж то такий — Дюдя? — запитав старшенький Зайчик-Стрибанчик.

— А ти не лізь поперед батька в пекло! — спiniла його Зайчиха, шинкуючи на зиму капусту. — Коли говорять тато, мусите слухати звичайненько й не перебаранчати [1]. Запитають щось, тоді й ви говоритимете.

[1] Перебаранчати — заважати.

Тато Зайчик відкашлявся, бо він вчора, вгрівшись, напився холодної води й був трошки застуджений. Через хвилику він продовжував далі:

— А Дюдя — то така стара бабуса, невидима людям, як, наприклад, Водяник, чи Лісовик, чи та сусідня бабуня — Відьма, що недавно приносила вам солодкої моркви...

Дюдя стара-престара, вся сива, як молочко, але ж ще має гострі зуби та цупкі руки. Ви її ще не бачили. Та й слава Богу, бо часто трапляється, що хто її зблизька побачить, не лишиться живий. А не бачили ви її через те, що вона ціле літо спить, прокидається ж тільки на зиму. Живе вона у вершечку кам'яної високої гори Гострячки, далеко від нашого лісу. Живе вона дуже пишно в кришталевому Морозенковому палаці.

Щозими, коли до нашого краю могутній Дід Мороз присилає з Північної Сторони одного з своїх синів, Морозенка, тоді тільки прокидається бабуса Дюдя. Вона розбуркує всю челядь й велить чистити та прибирати Морозенків палац. Спросонку челядники часто нароблять не так, як треба, тоді Дюдя починає гніватись. Кличе вона свою старшу дочку Віхолу, таку ж, між нами кажучи, ледачу, як і сама мати, бо Віхола ще дужче любить спати, як сама Дюдя! Ну, а як прокинеться Віхола, то враз закрутить таке, що й світу Божого не видно!..

Звичайно, люди дуже бояться Віхоли, а ще більше — Дюді, бо коли вони гніваються, то й справді стають страшні. Тоді люди замикаються по хатах й носа надвір не витикають.

Нам же дужеоятися Дюді не треба, бо вона може наробити шкоди тільки ледачим зайцям, що не котять швидко бігати. Навпаки, ми повинні пам'ятати, що коли лютують Дюдя та Віхола, то нам в той час менше небезпеки від нашого найстрашнішого ворога — людини. Отож, хоч би як страшно вила Дюдя, ви не лякайтеся. Тільки мусите добре

навчитися, як треба вгадувати під час завірюхи напрям в лісі. А для того треба придивлятися, з якого боку буде мох на соснах. Треба також...

І тато Зайчик почав навчати своїх дітей, як слід петляти по чистому снігу, щоб збити з пантелику ворога — людину. Як можна під час завірюхи, що робить Віхола, бігти додому просто, бо ж не буде знати жодних їхніх слідів. Як треба бігати під великий мороз, щоб не поприморожувати собі лапок. Як і де треба розгромаджувати сніг, щоб знайти собі їжу, бо те, що мама поклала про запас, потрібно зберігати на чорний день...

Зайченята уважно слухали татову науку, а потім кожного дня прислухалися, чи не виє ще бабуся Дюдя?! Часто вони розпитували про неї й у тата, й у знайомих дядьків Зайчиків, у синичок та посмітюх, у маленьких Хух. Але ж виявилось, що ніхто з тутешніх зайчиків на власні очі ніколи її не бачив, пташки також ховалися у свої гнізда, коли Дюдя починала вити. Тільки знайшлася одна стара Хуха, що якимось здалеку побачила Дюдю, але ж перелякалася, а через те не могла докладно про неї розповісти. Знала тільки добре, де стоїть кришталевий Морозенків палац, в якому живе Дюдя.

Все це було страшенно цікаво зайченятам, а найбільше — моторному та завзятому юнакові Зайчикові-Стрибанчикові. А хоч мав він і розумну голову, та була в нього запальна вдача. Отож, як закортить йому чогось, то, мовляв, хоч кров з носа, а він тільки про те й думає!..

Тепер же йому невимовно кортіло побачити на власні очі стару Дюдю та дочку її, Віхолу. А коли вже не їх самих, то бодай принаймні той чудовий кришталевий палац Морозенків, про який так багато було оповідань. По кілька годин дивився він у той бік, де стояла гора Гострячка, що видавалася від їхнього лісу блакитною хмаринкою.

Від своєї бабусі, що була ще жива, чув він не раз, що всяке діло краще робити гуртом, як самому. От і почав він підмовляти одного по одному своїх братів та однолітків-сусідів, щоб усією громадою помандрувати до гори Гострячки, знайти в ній Морозенків палац та побувати в ньому.

— От тоді, — говорив він, — ми знатимемо те, чого ніхто в нашому лісі не знає!

А кому ж не цікаво знати те, чого ніхто не знає?!

І от так палко він доводив свою думку, так цікаво розмальовував майбутню подорож, що знайшлося чимало таких сміливих юнаків із заячого кодла, що пристали до Зайчика-Стрибанчика. Коли ж вони твердо намислили податися в ту страшну подорож, то вирішили, що першої неділі вранці, як старі Зайці спатимуть довше, ніж в будній день, удосвіта вирушать із дому.

Зайчик-Стрибайчик добре розумів, що треба було поспішати, бо вже давно повтікали з лісу птиці, що відлітають восени до вирію. На прощання вони говорили:

— Маємо звістку, що вже швидко прийде Морозенко. Кажуть, що цей буде дуже сердитий. Прощайте до весни!..

Перелетіли понад лісом великі довгошиї лебеді, перелетіли й чубаті журавлі, довгоносі лісові кулики, летіло й багато іншої, незнаної в тих місцях птиці. І всі вони, сідаючи відпочити або в озері, що було серед лісу, або спиняючись і в самому лісі, на

землі, говорили в один голос:

— Старий Мороз вже розсилає по землі своїх синів. Швидко й до вас прийде новий Морозенко.

— А не чули, який він? — питалися всі в лісі.

— Чули! Кажуть — дуже, дуже лютий, як ловецький пес! Гемонська душа!.. Принесе він вам круту зиму. Начувайтесь!..

Все те чув і Зайчик-Стрибанчик. Бачив він також, як після тих звісток всі, хто був у лісі, з великим поспіхом без відпочинку готувалися до зими. Лагодили хатки, наносили якнайбільше моху, робили величезні запаси всякого корму. І сам він з своїм татом, мамою та братами бігали щоночі за новими качанами. Навіть старесенька бабуся — й та, підпираючись ключкою, ходила на панські городи по моркву.

Всі поспішали й вже тепер тремтіли та нарікали. Плакали вивірки, пищали та охали польові миші, маленькі синички-сикорки жалібно цвірінькали, що надходить біда, що вони тієї страшної зими не витримають.

Дуже моторошно було все те чути й бачити Зайчикові-Стрибанчикові. Тим-то він і сам квапився та й своїх товаришів підганяв, бо, — по правді кажучи, — таки й сам боявся тепер, щоб не прибігти до гори Гострячки тоді, коли вже туди прилетить страшний Морозенко та прокинеться Дюдя з своєю дочкою Віхолю. А тим часом йому ще дужче кортіло податися в мандри, бо ж він розумів, що, коли він щасливо поверне до свого лісу, всі будуть вважати його за хороброго зайчика, за заячого героя. А це ж трапляється так рідко!

Потихеньку, щоб ніхто не бачив, поробили зайченята собі подорожні торбинки з міцного дубового листу. Позшивали їх доброю кропив'яною волокниною, понакладали на дорогу, хто що любив: той — запашної травиці, той — капусти, інші — коріння різного, — а ввечері в листопадову суботу вже всі були готові. Навіть листи на кленових листочках до батьків понаписували, що, мовляв, підуть вони на короткий час у світи, пошукати щастя-долі, а за кілька днів повернуться й просять на них не гніватись, що відходять без батьківського дозволу.

Ну, добре.

В неділю, ще й на світ не благословлялося, подалося їх двадцятеро й дев'ять зайченят, а Зайчик-Стрибанчик — тридцятенький — поперед усіх за ватажка. Весело утікала позад них дорога. Перебігли вони широкий степ, перескочили глибоку долину, минули й скелясті байраки, повні сірих вовків, знайшли назначений їм Хухою брід через річку, а далі подалися кущами верболозу та очеретами, просто понад річкою до гори Гострячки.

Горобці, синички, щиглі, посмітюхи та інші малі пташки, що бояться далекої дороги до вирію й лишаються у нас на зиму, дуже дивувалися, куди мандрує така сила молодих зайченят.

— Куди це вас Бог несе, хлопці-молодці? — питалися вони.

— Та кличе нас до себе в гостину бабуся Дюдя! — відповідав, жартуючи, хитрий Зайчик-Стрибанчик. — Поспішаємо до Морозенкового палацу!

— Чи ж ви знаєте, прудивуси, куди до того палацу хід? — спитався їх старий, замикуватий водяний Щур, що сидів в очереті.

— Знаємо, дядьку. Нам все до ладу розповіла лісова Хуха, що була раніш Печерницею та жила в тій горі, в печері...

Й, не зупиняючись, вони стрибали далі.

Щоб не спіткати якогось лихого мисливця, — вдень вони бігли тільки очеретами. Це трохи затримувало їхню мандрівку, бо там не було так зручно бігти, як в чистому полі. Тим-то лише надвечір четвертого дня вони зупинилися ночувати під самою горою Гострячкою. Коли ж мандрівники прокинулися вранці від холоду, то були здивовані красним видовиськом. Перед ними стояла висока-превисока шпичата гора, вся ніжно-блакитна й наче наскрізь прозора. Довкола все було біле, немов виложене березовою корою.

Помітили й мандрівники, що тут вже й сама земля не така, як була у них. Їхні ніжки ступали по білому, холодному, пухкому пороху, на якому виразно лишалися їхні сліди. А коли зійшло з-за гори ясне сонечко, то все навколо так засяяло та забишало, що в них аж сльози з очей покотилися. Тепер вже вся гора й навколо все було однаково ясно-біле, переливало різнокольоровими іскрами, що згасали в цілком блакитних, як літнє небо, тінях...

Казкова краса захопила зайченят. Тепер вони вже й самі бачили, що та гора не проста, а чарівна. А від того їм ще більше закортіло добігти якнайскорше до Морозенкового палацу. Всі вони були молоді, народилися тільки весною, й тому жоден з них ще ніколи не бачив снігу, що тепер їх так здивував. Отож вони думали, що то так блищить кришталь. А тим часом перед ранком, як вони ще спали в кущах, непомітно випав перший, невеликий сніг, бо тієї ночі прибув до свого палацу Морозенко.

Чимдуж подалися мандрівники вгору. Біглося їм добре, бо ж вони взагалі нагору вміли бігти краще, як навіть по рівному. Менш як за годину опинилися вони на самому вершечку гори. Оббігли навколо гостряка й під величавою скелею побачили щілину, ніби вхід.

— От це ж воно й є. Так і казала Хуха. Ну, братці! Тихо, за мною! — по військовому скомандував Зайчик-Стрибанчик й перший стрибнув у розщелину.

Спочатку по білому снігу, а далі — чорним камінням зайчики один за одним стрибали вперед. Довго бігли вони темним переходом. Ніхто не спиняв їх, нікого не спіткали вони на шляху. Та й нічого в тому не було дивного, бо вся варта та інша челядь, що була в Морозенковому палаці, метушилась по світлицях, прибирала, чепурила. Частина ж ледачих слуг зібралася в кухні й там гомоніла про нового пана, який він з себе, які має звичаї, що йому найбільш подобається.

Отож через те мандрівники непомітно добігли аж до сіней. З сіней пострибали до передпокою. З передпокою — до великої порожньої зали з велетенськими вікнами, де Морозенко давав накази Вітрам. Відтіль перебігли вони кількома чудовими блискучими кришталеvими світлицями, де проживали Заморозки, Наморозь, Імла, Град, Хуртовина. Нарешті вскочили у величезний покій, в якому наростіж було розчинено всі вікна, а на

високих ліжках лежала сила-силенна білосніжних подушок; попід стінами, в кришталевих шафах висіло безліч білих кожухів, а з другого боку лежали купи блакитних килимів. То була шатна, тобто помешкання, де складали всяку одіж та білизну Морозенкову та його придворних слуг.

Тут зайчики на хвилинку затрималися, бо надзвичайно сподобалися їм всі ті зручні добра. — "От було б гарно таке мати у себе в нірках під час прийдешньої лютої зими!" — думали вони.

І поки вони роздивлялися та облапували всі ті розкішні речі, під вікнами загули Вітри, великі двері з сусідньої зали розчинилися й проти них стала бабуса, немов уся обсипана блискучими зірками, її біле волосся розвивалося на всі боки, а прозорі, мов крига, очі блищали зеленим світлом. Вона була в білому одязі, що складався з сили різних тканин — то чисто-білих, то рожевих, то блакитних, які лежали одна на одній, мов листя на капусті. Від вітру всі тканини розвівалися й надималися. В руках бабуса тримала велику тіпачку, якою вибивають порошок з килимів.

Зайченята завмерли з жаху. Справжній мороз покотив у них поза кожушками.

Виходить, що вони запізнилися!.. Безперечно, це була сама Дюдя! Хто б же інший міг тут бути?!

Перша їхня думка була одна — тікати, тікати — скільки видко! Але ж з переляку вони навіть не могли зробити жодного скоку. Немов якась невидима сила відкинула їх всіх назад, й вони всі вишикувались лавою, сівши на задні лапки.

— А це що таке? — більш здивовано, як злісно спитала Дюдя. — Відкіля набралася тут оця чаполоч? Га?..

Зайченятам наче язика попримерзали до зубів. Зайчик-Стрибанчик хотів був принаймні промовити: "Добридень!" — та тільки наїжачив вуса й тихенько поворушив мордочкою, але не міг видушити з себе й слова.

— Та що це, справді, за мара? — запиталася Дюдя знову, повертаючись до дивовижних істот, що стояли в неї за плечима.

— То — зайці! — відповіла тоді молода дівчина в дорогих срібних шатах.

Була вона дуже гарна, тільки дивно було дивитися на її кострубату голову, що нагадувала собою велику пухнату кульбабу. То була Віхола.

— Та вже ж не який чорт! — грізно, товстим, мов буря в димарі, цілком іншим, як спочатку, голосом промовила Дюдя. — Бачу, що зайці! Але як вони тут опинилися й чого їм треба?.. Ви що ж? Німі чи покам'яніли?! Вас питаю ще раз: чого ви тут?..

Тоді Зайчик-Стрибанчик проковтнув слину й, низенько вклонившись, промовив тремтячим, поштивим голосом:

— Не гнівайтесь на нас, пані мамо! Ми прийшли з Далекого Лісу привітати вас й просити переказати вашому панові господареві, новому Морозенкові від усіх зайців та всіх інших звірят і птиць, що живуть в лісі, наше уклінне прохання: не давайте нам лютої зими, бо ми можемо померзнути!..

Зайчик-Стрибанчик і сам не сподівався, що він таке скаже. Але ж це було перше, що вступило йому в голову.

Дюдя й всі інші здивовано дивилися на гостей і наче чекали, що вони мають сказати далі. Тоді, побачивши, що ніби їм не загрожує жодна небезпека, Зайчик-Стрибанчик посмілівішав і продовжував:

— Вибачте, пані мамо, що ми насмілились вас потурбувати. Ми зробили так через те, що в нашому лісі всі перелітні птахи страхали нас лютою зимою. Крім того, я буду говорити щиро! — додав він й поклав ліву лапку собі на серце. — Всі говорять про вас та ваш чудовий палац тільки з чужих слів. Через те й гадають, що ви та ваш пан й ваша мила донька дуже... дуже... сердиті, вибачайте ще раз на цім слові. Ми цьому не могли повірити й прийшли самі, щоб переконатися, що наші сусіди помиляються. Ми ж бо знаємо, що всі духи добрі й милостиві. Тепер ми вже бачимо, що ті чутки неправдиві. Ми повернемося додому й усім про те розкажемо!..

Дюдя усміхнулася. Вітри враз затихли. В хаті стало тепліше.

— Це мені подобається! — промовила Дюдя спокійним й ще раз новим, тоненьким голосом. — Добре! Нехай буде по-вашому. Я буду просити ясного пана Морозенка, щоб дав нам теплу зиму. Він добрий і, напевно, згодиться. Але ж тепер утікайте якнайшвидше, бо після вас на снігу лишилися ваші сліди, по яких сюди можуть прийти пси та люди. Я ж за вами пошлю Віхолу, щоб вона зробила завірюху й позамітала ваші сліди. Ну, ходіть здоровенькі! А це вам гостинчик! — й вона подала їм мішок довгеньких цукерок з білим кремом, що звалися "Снігові дудочки".

— Спасибі вам, добра бабусю! — промовили в один голос всі зайченята. Потім враз розхапали по торбах цукерки й одним махом повернулися на задніх лапках та й подались за Зайчиком-Стрибанчиком назад.

Тільки збігли вони з гори, потьмарилося небо, почав подиматися вітер, а на землю полетів білий, м'який пух. Тепер вже зайчики добре знали, що то Віхола замітає їхні сліди, а пух летить з тих перин та подушок, що бачили вони в палаці Морозенковім.

Щасливо повернули вони додому й повідали там радісну новину, що цього року не буде великої зими, їхні батьки та й всі інші лісові мешканці не хотіли йняти віри, щоб вони могли бути аж у палаці самого пана Морозенка. А ще більше неймовірним видавалося їм, щоб могли зайчата говорити з самою Дюдею й вона жодного з них не заморозила. Тільки ж усі Зайчики, як один, повторювали слово в слово все, що чули та бачили. А вже є такий звичай, що коли всі говорять одне й те саме, то воно видається правдою.

Тато Зайчик спочатку дуже розгнівався на Стрибайчика й хотів був навіть нам'яти йому довгі вуха. Та заступилася за нього мама.

— Нема за що його карати, чоловіче! — спокійно сказала вона. — Вже одне добре діло він зробив, що приніс нам правдиву звістку про незлу вдачу пані Дюді. А далі, може, й справді, не буде нам через його сміливість холодної зими. Крім того ми та й інші тутешні створіння не повинні наслідувати людей, що карають своїх дітей. То — недобре, й нам те зовсім не личить. А за Стрибайчика я сама ручуся, що більше він ніколи не піде з дому, не спитавшись дозволу.

Й вона ніжно пригорнула до себе свого найстаршенького.

З того часу Зайчика-Стрибанчика всі дуже полюбили в лісі. Й було за що. Він був спритний, розумний та й хоробрий такий, як нечасто бувають зайчики. Одне слово, на всю округу не було другого, йому подібного... Тим-то навіть Хухи та Мавки особливо його любили й завжди завчасу його попереджали, коли бувало полювання. А Віхола раз у раз замітала на снігу його сліди... Так і дожив він до самої глибокої старості й усі зайчики в лісі звали його дідусь Стрибайчик.

А Дюдя додержала свого слова й тої зими від холоду не загинуло в лісі жодного створіння.